

Економічні аспекти проблеми досягнення гендерної рівності в Україні на шляху до євроінтеграції

Кузьмінська Н.Л.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та підприємництва
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Солосіч О.С.

студент
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

У статті досліджено економічні аспекти забезпечення гендерної рівності в Україні. Проведено аналіз щодо місця нашої країни за показниками рівня зайнятості жіночого населення та рівня дотримання прав жінок у різних країнах світу. На прикладі ринку праці висвітлено гендерні диспропорції в галузевому та регіональному розрізах, визначено основні причини їх виникнення. Обґрунтовано застосування окремих елементів гендерної політики для підвищення ефективності розподілу та використання коштів державних та місцевих бюджетів.

Ключові слова: гендерна рівність, гендерні диспропорції, гендерно орієнтоване бюджетування.

Кузьминская Н.Л., Солосич А.С. ЭКОНОМИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРОБЛЕМЫ ДОСТИЖЕНИЯ ГЕНДЕРНОГО РАВЕНСТВА В УКРАИНЕ НА ПУТИ К ЕВРОИНТЕГРАЦИИ

В статье проведено исследование экономических аспектов обеспечения гендерного равенства в Украине. Проведен анализ относительно места нашей страны по показателям уровня занятости женского населения и уровня соблюдения прав женщин в разных странах мира. На примере рынка труда выделены существующие гендерные диспропорции в отраслевом и региональном разрезе, определены основные причины их возникновения. Обосновано использование отдельных элементов гендерной политики для повышения эффективности распределения государственных и городских бюджетов.

Ключевые слова: гендерное равенство, гендерные диспропорции, гендерно ориентированное бюджетирование.

Kuzminska N.L., Solosich A.S. ECONOMIC ASPECTS OF THE PROBLEM OF ACHIEVEMENT GENDER EQUALITY IN UKRAINE ON THE WAY TO EUROPEAN INTEGRATION

The article analyzes the economic aspects of ensuring gender equality in Ukraine. The analysis was made regarding the place of our country in terms of the level of employment of the female population and the level of respect for the rights of women in different countries of the world. On the example of the labor market, existing gender disproportions in the sectoral and regional sections are highlighted, the main causes of their occurrence are identified. The use of separate elements of gender policy to improve the efficiency of distribution and use of state and local budgets funds is substantiated.

Keywords: gender equality, gender disproportions, gender-oriented budgeting.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Одним з основних принципів функціонування держави, відповідно до Конституції України, є її соціальний, демократичний і правовий характер. Таке формулювання визначає не лише особливості політичного режиму та гарантії щодо дотримання законності та підтримки належного рівня соціальних стандартів, а також покладає на державу обов'язок із забезпечення рівних прав усіх громадян незалежно від різного роду ознак.

Одним зі складників забезпечення рівності та убезпечення від будь-яких форм дискримінації у суспільстві є підтримка гендерної рівності. Існування такої проблеми, особливо у прихованій формі, коли більша частина суспільства переконана у її відсутності або відмовляється визнавати її наявність, призводить не лише до появи проблем політичного та етичного характеру, а й спричиняє низку негативних економічних проявів, що виявляються в неефективності державного апарату управління, державних цільових програм роз-

витку та уповільненні розвитку ринкових відносин в економіці.

Така ситуація вимагає не лише формування виваженої гендерної політики для утвердження принципів рівності та толерантності на законодавчому рівні, а й розуміння економічної обґрунтованості відповідних перетворень. Формування гендерно чутливої політики не обмежується вирішенням політичних проблем, а охоплює широкий спектр економічних питань – від подолання безробіття до більш раціонального розподілу коштів між економічними суб'єктами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем гендерної нерівності в Україні та формування гендерно чутливої політики набуває все більшої актуальності й відображене в роботах багатьох вітчизняних учених, таких як С. Айвазова, О. Гриценко-Веселовська, Л. Смоляр, В. Костюк, М. Рубчак, Т. Тяхтій, А. Підгорний, Ю. Ольвінська, І. Єфремова та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на всебічне висвітлення, проблема гендерної нерівності наявна і потребує подальшого аналізу та розроблення пропозицій щодо подолання політичних, правових, адміністративних, соціальних та інших перешкод на шляху до її вирішення.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз статистичних даних, що характеризують гендерну структуру окремих сфер економічної діяльності в Україні; визначення основних напрямів поліпшення вітчизняної гендерної політики та обґрунтування економічної доцільності таких перетворень на державному рівні.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному світі все гостріше постають питання гендеру та можливих шляхів подолання високого рівня диференціації суспільства у сфері правового та соціального забезпечення рівності обох статей. Під поняттям гендерної рівності потрібно передусім розуміти забезпечення рівних прав та фактичних можливостей для реалізації індивідуума в суспільстві незалежно від його статевої приналежності.

Одним із показників, який оцінює рівень дотримання прав жінок у різних країнах світу, є глобальний індекс гендерного розриву (The Global Gender Index Gap). Це дослідження щорічно проводиться міжнародною неурядовою організацією «Всесвітній економічний форум» і включає в себе аналіз дотримання

прав жінок у сфері освіти, охорони здоров'я, політичних прав та доступу до економічних ресурсів. Станом на 2017 р. Україна посідає 61-е місце (на вісім позицій вище порівняно з 2016 р.) серед 144 країн світу, причому за показником «економічна участь та кар'єрні можливості» – 34-е місце (+6); «рівень освіти» – 28-е місце (-2); «здоров'я та тривалість життя» – 51-е місце (-11); «політичні права та можливості» – 103-є місце (+ 4) [1]. Слід зазначити, що, незважаючи на абсолютну рівність між чоловіками та жінками у сфері доступу до освіти та охорони здоров'я, низькі показники України у цьому рейтингу зумовлені незадовільним рівнем дотримання політичних прав та економічних можливостей жінок.

Базовим критерієм оцінки економічної активності населення є передусім рівень зайнятості. Відповідно до даних Євростату за 2017 р., показник зайнятості жіночого населення в Україні становить 55,7%, що співвідноситься з відповідними даними європейських країн, таких як Хорватія (58,3%), Мальта (58,4%), Іспанія (59,6%), Румунія (60,2%), та вище, ніж у Італії (52,5%), Чорногорії (51,4%), Греції (48,0%), Туреччині (34,5%) [2]. При цьому слід ураховувати також особливості методології проведення статистичних досліджень, адже відповідні вимірювання рівня зайнятості в європейських країнах проводяться в межах вікової групи 20–64 років, а в Україні – 15–70 років. Тобто під час розрахунку цього показника за європейською методологією його значення буде вищим за рахунок виключення двох вікових діапазонів (15–19 та 65–70 років), що охоплюють значну частину економічно неактивного населення.

Динаміка структури ринку праці України за гендерною ознакою за період 2014–2015 рр. представлена на рис. 1. Особливих структурних зрушень за цей період не спостерігалось, простежується помітна різниця питомої ваги зайнятих осіб серед загальної кількості населення обох статей. Станом на 2017 р. 44,3% жіночого населення вважається економічно неактивним на протигагу 31,0% чоловічого. Причому більша частина жінок знаходиться в пошуках роботи або взагалі не планує працювати. Така ситуація зумовлена низькою економічною активністю жіночої частини населення та особливостями самої структури економічно пасивного населення обох статей.

Оскільки особливих відмінностей у тенденціях досліджуваних показників за період 2014–2017 рр. не спостерігається, достатньо обмежитися аналізом даних за 2017 р.

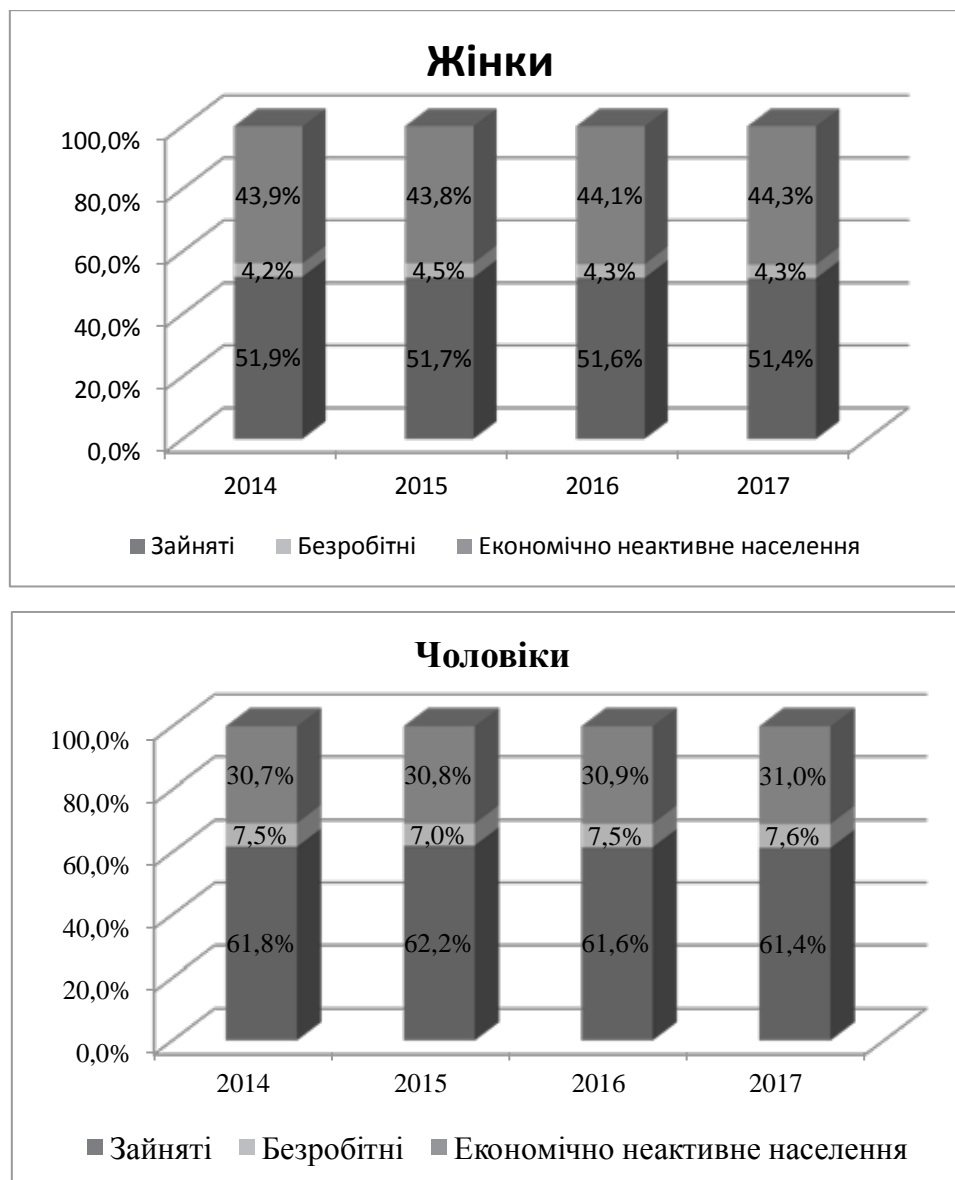

Рис. 1. Гендерна структура ринку праці України за період 2014–2017 рр.

Джерело: побудовано за [3]

Щодо економічно неактивного населення, то дані за 2017 р., наведені в табл. 1, демонструють наявність дисбалансу в його структурі, свідченням якого є значне переважання частки жінок у загальній кількості економічно пасивного населення, що становить 22,4%. Причини такого економічного статусу представників різних статей різні. Очевидним є, що основною причиною економічної неактивності населення обох статей є досягнення пенсійного віку (52,1% та 55,9% для жінок та чоловіків відповідно), тим не менше високою репрезентативністю володіє наступна за розміром частка економічно пасивного населення. Так 27,6% чоловіків, що не займаються економічною діяльністю, є студентами (учнями) денної

форми навчання, частка жінок у цій групі становить 16,3%.

Найбільш повно характеризує таку ситуацію частка жінок у групі «виконують домашні (сімейні) обов'язки», яка становить майже третину від загальної кількості економічно пасивного населення жіночої статі. Причиною цього є низький рівень забезпечення економічних прав та можливостей для жіночого населення, а також високий рівень стереотипізації гендерних ролей в українському суспільстві. Щодо групи «інші незайняті», то більшу частину в ній становлять жінки, які не працюють за станом здоров'я або перебувають на утриманні.

Аналізуючи гендерну структуру ринку праці в Україні, доцільно розглянути ставлення

самих роботодавців до прийому на роботу осіб певної статі, при цьому найкращим показником такого ставлення є заробітна платня працівника.

Останні дослідження у сфері психології підтверджують, що різниця в оплаті праці чоловіків та жінок є «природною» і може коливатися в межах 10%, що викликано психологічними чинниками, пов'язаними зі специфікою сприй-

няття й оцінки власних професійних якостей та можливостей із працевлаштування представників різних статей.

Існування гендерного дисбалансу в оплаті праці вітчизняними роботодавцями, масштаби якого неможливо пояснити психологічними особливостями чоловіків та жінок, наглядно демонструють дані, представлені на рис. 2.

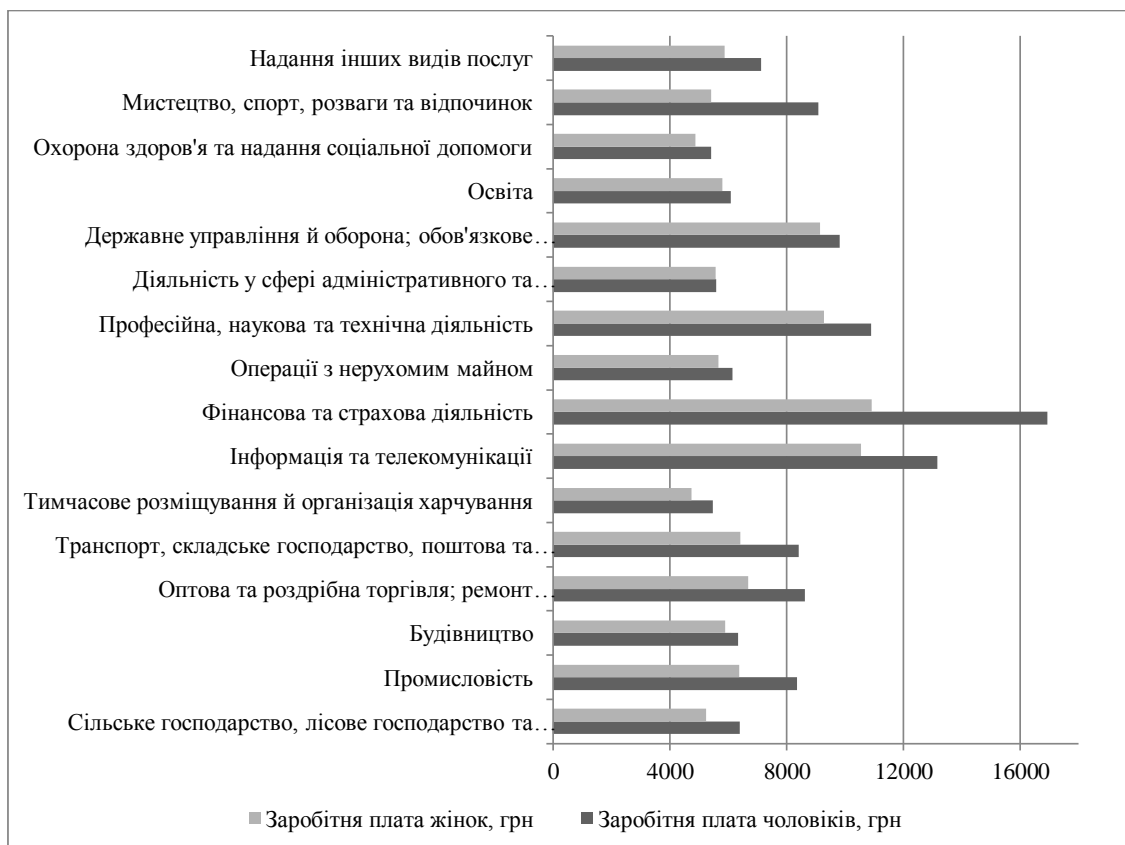

Рис. 2. Середньомісячна заробітна плата штатних працівників за видами економічної діяльності в 2017 р.

Джерело: побудовано за [3]

Таблиця 1

Гендерна структура економічно неактивного населення (згідно з методологією МОП) у 2017 р.

Показник	Економічно неактивне населення				
	Усього, тис. осіб	Жінки		Чоловіки	
		тис. осіб	у % до гр. 1	тис. осіб	у % до гр. 1
А	1	2	3	4	5
Пенсіонери	5866,5	3494,9	52,1	2368,5	55,9
Студенти (учні) денної форми навчання	2265,6	1093,4	16,3	1169,4	27,6
Виконують домашні (сімейні) обов'язки	2309,4	1911,8	28,5	398,3	9,4
Інші незайняті	503,5	207,9	3,1	300,8	7,1
Загальна кількість	10945,0	6708,0	100,0	4237,0	100,0

Джерело: розраховано за [3]

Найбільш сильно гендерна сегрегація проявляється у сферах мистецтва, спорту, розваг та відпочинку, де різниця середньомісячної заробітної плати чоловіка та жінки становить більше 40%, фінансової та страхової діяльності – більше 35%, а також промисловості – майже 24%). Гендерно нейтральними сферами економічної діяльності в Україні є діяльність у сферах адміністративного та допоміжного обслуговування, освіти та операцій із нерухомим майном.

Регіональні дисбаланси у забезпеченні гендерної рівності у сфері оплати праці демонструє рис. 3.

Найбільш дискримінаційним є відсоткове співвідношення заробітної плати жінок до заробітної плати чоловіків у Донецькій (65%), Полтавській (74%), Миколаївській (74,2%), Запорізькій (74,6%) та Дніпропетровській (74,9%) областях. Така різюча відмінність в оплаті чоловічої та жіночої праці зумовлена концен-

трацією в даних областях підприємств багатогалузевої промисловості, які відрізняються високим рівнем гендерної сегрегації, зумовленої нормативними та соціокультурними передумовами. Найменш відчутний розрив у рівні оплати праці притаманний Чернівецькій, Херсонській та Закарпатській областям, що пояснюється високим рівнем розвитку регіонів та переважанням в їх економічній структурі гендерно нейтральних галузей.

Слід зауважити, що поняття гендерної рівності є комплексним, необхідно розуміти, що наявність економічних ознак такої рівності не є гарантією її забезпечення у реальному житті. Прикладом цього є освітня галузь в Україні. Відповідно до даних середньомісячної заробітної плати у цій сфері, відсутня сильна диференціація в доходах чоловіків та жінок. Однак, незважаючи на той факт, що 80% викладацького складу закладів вищої освіти – жінки, 80% ректорського складу – чоловіки. Схожа ситуа-

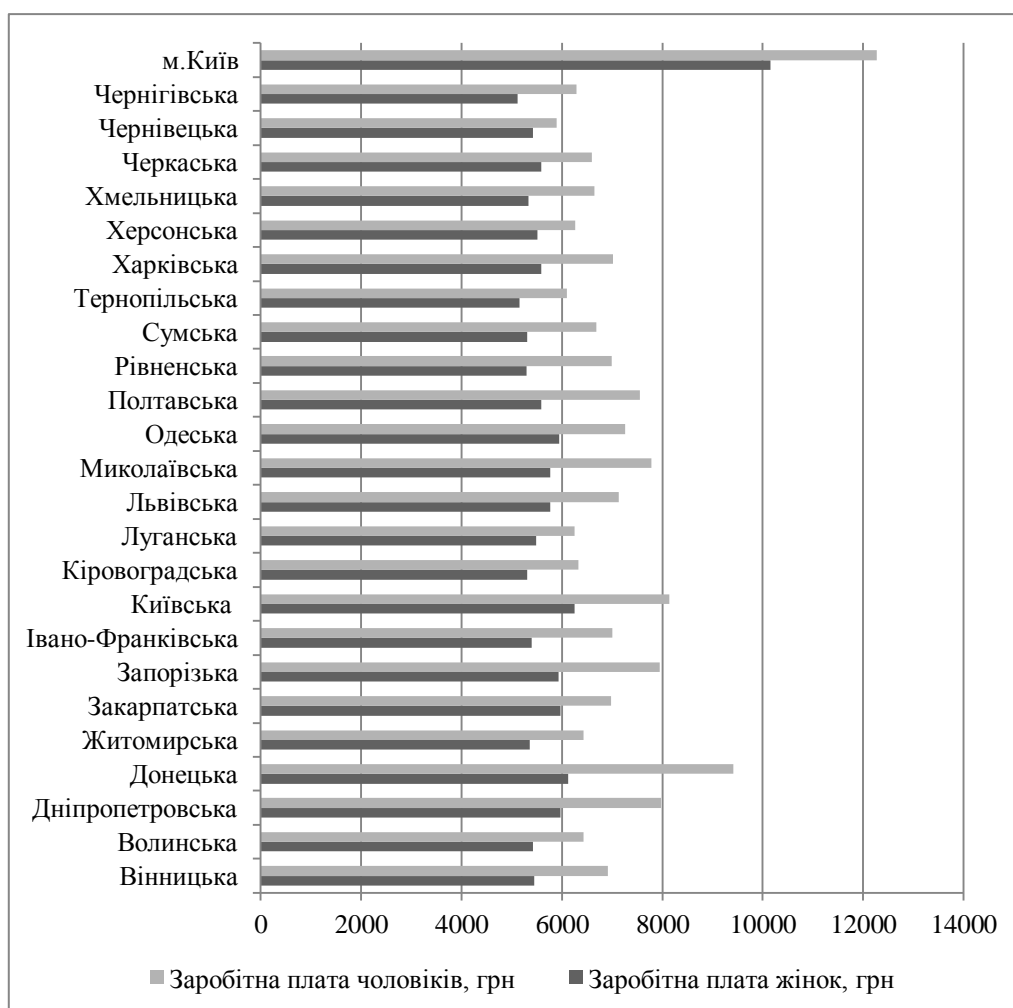

Рис. 3. Середньомісячна заробітна плата чоловіків та жінок за регіонами в 2017 р., грн.

Джерело: побудовано за [3]

ція склалася й у науковій сфері, де зі 192 членів Академії наук України три жінки [4].

Слід зазначити, що поняття гендерної рівності не обмежується впровадженням рівних можливостей та правового забезпечення, заснованого на рівності представників обох статей. Гендерна рівність включає у себе й економічний аспект, який за умови існування дієвої гендерної політики сприятиме підвищенню ефективності розподілу та використання коштів на державному рівні. Прикладом може слугувати сучасна концепція гендерно орієнтованого бюджетування, яка позитивно зарекомендувала себе в країнах Європи, а окремі аспекти якої починають поступово інтегруватися у вітчизняний бюджетний процес. Основою цієї концепції є гендерний бюджетний аналіз, який завдяки ґрунтовному аналізу потреб та особливостей їх задоволення для кожної статі дає змогу підвищити ефективність цільового розподілу бюджетних коштів та уникнути проблеми гендерної сегрегації на державному рівні. Принципи гендерно орієнтованого бюджетування повинні охоплювати всі сфери діяльності людини: освіту, охорону здоров'я, соціальне забезпечення, молодіжну політику, фізичну культуру і спорт та ін. Однією з таких сфер, що потребує застосування підходів гендерного бюджетування, є охорона здоров'я. Наприклад, пропонується розглянути дані щодо гендерного розподілу серед хворих на онкологічні захворювання.

Статистичні дані свідчать, що у структурі злоякісних новоутворень у жінок кількісно більше локалізацій у статевих органах (70%), молочних залозах (98%), шкірі (59%) та щитоподібній залозі (82%); у чоловіків – в органах травлення (58%), органах дихання (82%), ротовій порожнині (83%), нервовій системі (54%) та кістках (70%). Як правило, 50% усіх злоякісних новоутворень є наслідком способу життя жінок та чоловіків, у тому числі й виконання ними соціально-гендерних ролей у суспільстві [5].

Представлені дані свідчать про явні закономірності у структурі хворих на онкологічні

захворювання та причин їх виникнення. Застосування принципів гендерно орієнтованого бюджетування в процесі створення та реалізації програм фінансування лікування та зниження кількості онкохворих дало б змогу підвищити їх ефективність за рахунок урахування гендерних особливостей (як фізіологічних, так і соціальних) та стимулювання зниження їх негативного впливу, що, своєю чергою, призведе до оптимізації структури видатків бюджетів та їх цільового спрямування.

Однією з основних перешкод практичної реалізації гендерно орієнтованого бюджетування та проведення теоретичних досліджень у цій сфері є брак статистичних даних, представлених у гендерному розрізі, аналіз яких є основою для формування як державних програм бюджетування, так і теоретичних напрацювань у цьому напрямі.

Висновки з цього дослідження. У процесі дослідження проаналізовано статистичні дані, що характеризують гендерний аспект економічної діяльності, а саме рівень зайнятості населення обох статей, гендерну структуру економічно неактивного населення та середньомісячні обсяги заробітної плати чоловіків та жінок у галузевому та регіональному розрізах. Базуючись на отриманих результатах, можна стверджувати про наявність значних гендерних диспропорцій в економічній сфері, основною причиною яких є існування гендерних стереотипів щодо соціокультурних ролей чоловіка та жінки в сучасному суспільстві та недосконалих правових норм, які лише посилюють ступінь гендерної сегрегації. Досягнення гендерної рівності передбачає не лише дотримання політичних прав обох статей, а й застосування відповідних принципів у процесі планування видатків на державному та місцевих рівнях. Прикладом цього є гендерно орієнтоване бюджетування, яке, приділяючи належний рівень уваги гендерним питанням, дає змогу підвищити ефективність використання бюджетних коштів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. The Global Gender Gap Report. 2017. URL: <https://www.weforum.org/reports/the-global-gender-gap-report-2017> (дата звернення: 21.09.2018).
2. Eurostat. Employment rate by sex. URL: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/tesem010> (дата звернення: 25.09.2018).
3. Державна служба статистики України. Київ, 2018. URL: <http://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 29.09.2018).
4. Коли чоловіки зверху, або «Скляна стеля» української вищої освіти. Київ, 2018. URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/osvita-i-prosvita/koli-choloviki-zverhu-abo-sklyana-stelya-ukrainskoi-vischoi-osviti-134076.html> (дата звернення: 15.09.2018).
5. Гендерний бюджетний аналіз програм 2016 рік. Київ, 2016. URL: http://grbproject.org/nashi_dokumenty (дата звернення: 20.09.2018).

REFERENCES:

1. The Global Gender Gap Report. 2017 [Site], weforum.org. Retrieved from <https://www.weforum.org/reports/the-global-gender-gap-report-2017>
2. Eurostat. Employment rate by sex [Site], ec.europa.eu. Retrieved from <http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/tesem010>
3. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [Site], ukrstat.gov.ua. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> (in Ukrainian).
4. Koly choloviky zverkhu, abo "skliana stelia" ukrainskoi vyshchoi osvity. [Site], genderindetail.org.ua Retrieved from <https://genderindetail.org.ua/season-topic/osvita-i-prosvita/koli-choloviki-zverhu-abo-sklyana-stelya-ukrainskoi-vischoi-osviti-134076.html> (in Ukrainian).
5. Hendernyi biudzhetniy analiz prohram 2016 rik [Site], grbproject.org. Retrieved from http://grbproject.org/nashi_dokumenty (in Ukrainian).

Economic aspects of the problem of achieving gender equality in Ukraine on the way to European integration

Kuzminska N.L.

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
National Technical University of Ukraine
"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

Solosich A.S.

Student,
National Technical University of Ukraine
"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

In today's world, questions of gender and possible ways of overcoming the high level of differentiation of society in the field of legal and social security of equality of both sexes are becoming more acute. Under the concept of gender equality, first of all, it is necessary to understand the provision of equal rights and factual possibilities for the realization of an individual in a society, regardless of his gender.

Despite the absolute equality between men and women in the field of access to education and health care, Ukraine's low rates in The Global Gender Index Gap score are due to the unsatisfactory level of observance of women's political rights and economic opportunities.

As of 2017, 44.3% of the female population is considered economically inactive as opposed to 31.0% of males. Moreover, most women are in search of work or do not plan to work at all. This situation is conditioned by the low economic activity of the female population and the charac-

teristics of the very structure of the economically passive population of both sexes.

The main reason for the economic inactivity of the population of both sexes is the achievement of retirement age (52.1% and 55.9% for women and men respectively), nevertheless, the proportion of economically passive population has the highest proportions. Thus, 27.6% of men who are not engaged in economic activity are students (pupils) of full-time education, at the same time, the share of women in this group is 16.3%.

In Ukraine, there is a gender imbalance in wages. Gender segregation is most strongly manifested in the field of art, sports, entertainment and recreation. Gender-neutral spheres of economic activity in Ukraine are activities in the field of administrative and support services, education and real estate operations.

The main cause of gender imbalances is the existence of gender stereotypes, the socio-cultural roles of men and women in modern society and imperfect legal norms.